

De 11 molens aan de Oosterdijk in het Geestmerambacht

Marianne Teunis

De Oosterdijk was waarschijnlijk in het begin van de 13e eeuw als bescherming tegen overstromingen opgeworpen, na een doorbraak van de zeedijk tussen St. Maarten en Schagen.

De naam Oosterdijk wordt voor het eerst genoemd in een akte van 21-7-1388¹ waarin de visserij van de Hoefsloet ende van Langhelaen door Hertog Albrecht werd verpacht aan de Heer van Egmond en IJsselstein. We komen de naam tegen in een verlijfbrief van 15 mei 1421 waarin Jan van Beieren aan Jan van Egmond o.a. de heerlijkheid Herenkerspel verleent²: *"die goede ende heerlichede tot Herenkerspel, streckende mitten westzide an Wermenhuse, mitten oestzide an Nuwe Nyedorper Zydwijnde, voirt mitter zuytzide streckende an Ammerswael, voirt opstreckende buten den Oosterendijc anden dijk voir Coudenhoven ende voirtwestwaert an sGravenweer mitter noertzide an Schager VVtwerpemde zuytwest an tGrote Sceert van Yeningelant, voirt westwaert op tussen Valkenkoegh ten Ouden Wael toe tusschen tNieulant tot Wighers (Wijngaerds) Zantwal"*

In een akte van het Hof van Holland en een rekening van 1 juli 1532 werd duidelijk dat de Oosterdijk vernieuwd en versterkt was. Daarna werden in 1534 vier molens geplaatst. In 1558 kwamen er nog twee molens bij.

In Noord-Holland was al ruim een eeuw eerder een watermolen in de buurt van Alkmaar gebouwd in 1407/1408. In die periode stuurde graaf Willem IV twee Heemraden van Delft naar Alkmaar. Ze moesten daar een nieuwe watermolen bekijken, waarmee Floris van Alkemade en Jan Grietenzoon water hadden uitgeworpen.

Molens mochten niet zo maar gebouwd worden.

In een plakaat van 21 februari 1547 verordende Karel V dat *"niemand en vermag te doen maken, erigeren, oprechten ofte stellen, eenige windmolens, watermolens of rosmolens, tenzij bij octrooi en consent van den Vorst. Uit onze hoogheid en preheminentie behoort ons toe en competeert ons, dat niemand van onze vasallen ende onderzaten van onze landen geene molinen gebruiken en mogen of doen opstellen zonder ons consent."* Werd dat bevel overtreden, dan moest de molen worden afgebroken en een boete van f.20 betaald worden. Verstoutte iemand zich, om een rosmolen te plaatsen, waar ban en vrije malerij is, dan werd de boete tot f.30 verhoogd; maar hadden zij tien jaren gestaan, dan werden zij voor eigen gebruik toegelaten".³

In het begin waren het kleine watermolentjes, oorspronkelijk schepraddrijvend. Later kwamen hiervoor in de plaats de vijzelmolens. In de 16e eeuw werden molens met een beweegbare kap uitgevonden. Met het beheer van de molens werden de molenmeesters belast, die op de jaarlijkse rekendag door de waarschappen van de dorpen werden gekozen.

¹ Groot Charterboek der Graven van Holland, Leiden 1753-1756 deel III/496.

² ARA, Leenkamer van Holland, nr. 62 in Beyeren IX fol.29, nr.140 fol.339/341.

³ Bron Nieuwe Bijdragen voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving, vol. 5, 1855

De uiteindelijk 11 poldermolens van de polder Geestmerambacht sloegen het water van de circa 5560 ha grote polder Geestmerambacht uit op de Raaksmatsboezem, tegenwoordig de Schermerboezem. De oosterdijk beschermde tot ca. 1635 het land van de polder Geestmerambacht tegen het water van de Woudmeer, de Bleekmeer en de Heerhugowaard.

De 11 molens	ontstaan	vervallen
poldermolen A	1663	nog bestaand
poldermolen B	1597 i.v.m. onderbemaling Beverkoog	1930 gesloopt
poldermolen C	voor 1633	1887 verbrand
poldermolen D	voor 1639	1867 verbrand
poldermolen D2	1868	nog bestaand
poldermolen E	voor 1625	1908 verbrand
poldermolen F	voor 1640	1930 gesloopt
poldermolen G	voor 1572	1934 verbrand
poldermolen H	voor 1567	1930 gesloopt
poldermolen I	voor 1626	1902 gesloopt
poldermolen K	1575 i.v.m. droogmaking Kleimeer	1879 verbrand
poldermolen L	1575 i.v.m. droogmaking Kleimeer	1910 gesloopt

Poldermolen A

Deze achtkante binnenkruier is bekend als de **Twijvermolen**.

vermeldingen:

- 10-4-1666 Jan Huijberts molen. *Versocht een bedstede om zijn kinderen bequoren te moogen slapen*
- 1707 Arien de Boer.
- 1761 Dirk Visser (1/2 jaar loon f.40:-:-).
- 1774 Dirk Visser.
- 1778 Dirk Visser (maalloon f.35:-:-).
- 1832 Geestmerambacht.
- n1832 ? de Jong.

De molen is in 1926 tot stilstand gekomen. In 2001 onderging het gevluucht een grote onderhoudsbeurt en werden de roeden verlengd van 25,6 m. tot 26,3 m. door het aanbrengen van een zwaardere windpeluw en een iets grotere stapeling.

Thans: Jac. Kriek

Poldermolen B

Deze achtkante bovenkruier met buitenkruierwerk staat ook bekend als de **molen van Mulder**.

In 1597 lieten de bestuurders van het Geestmerambacht een molen bouwen aan de Oosterdijk, op de grens van Broek op Langedijk en Sint Pancras.

Deze molen was nodig omdat een deel van de polder, de Beverkoog een onderbemaling kreeg. Via sluisjes fungeerde de molen zowel als onderbemaling voor de Beverkoog als bemaling voor de Geestmerambacht.

*Poldermolen B
op een kaart van voor 1625*

Deze dubbelfunctie duurde waarschijnlijk tot 1871; in dat jaar kreeg de Beverkoog zijn eigen bemaling op de Raaksmatsboezem.

vermeldingen:

- 10-4-1666 Pieter Duits molen.
- 1745 De molen wordt op een kaart van Johannes Dou aangeduid als *Nieuwe mole*.
- 1761 Jan Hensbroek (1/2 jaar loon f.40:-:-)
- 1774 Dirk Hensbroek.
- 1778 Dirk Hensbroek (maalloon f.35:-:-).
- 1797 Molen van Dirk Hensbroek.
- 1832 Polder Geestmerambacht.
- n1832 molen van Mulder.

Rond 1930 werd poldermolen B gesloopt en samen met poldermolen F en poldermolen H werd de molen verkocht aan een sloopbedrijf voor een totaalbedrag van f.1000,--.

*Poldermolen B
op een kaart van 1745*

Poldermolen C

Poldermolen C stond aan de *Swarte Dijk* in Broek op Langedijk. Het was een achtkante bovenkruier met binnenkruierwerk.

vermeldingen:

- 1633 Zuidermolen, opmeting Oosterdijk
- v17-1-1639 mogelijk Rem Cornelisz Remmis (de weduwe verkoopt het Werffie ten zuiden van de molen aan Cornelis Jansz Valevilt).
- 5-2-1644 Cornelis Jansz Valevilts molen.
- 10-4-1666 Volckert Veddes molen.
- 18-3-1694 Aerjan Volckerts.
- 25-4-1695 Baart Hertogs molen.
- 5-4-1710 Ambacht watermolen.
- 25-10-1756 molen van Teunis Koppes.
- 18-5-1760 Pieter Rapens Molen.
- 1761 Pieter Tijsz (1/2 jaar loon f.35:-:-).
- 25-2-1762 molen van Pieter Tijsen.
- 1778 Pieter Rapen.
- 16-3-1809 Geestmerambachtmolen Broek nr. 2.
- 18-4-1783 molen van Pieter Tijsz.

*De molens C en D
op een kaart van ca. 1651*

Poldermolen D

Poldermolen D, een achtkante binnenkruier, stond zo'n 90 meter ten noorden van poldermolen C, ook aan de *Swarte Dijk*.

vermeldingen:

- 17-1-1639 Geestmerambachtmolen.
- 20-4-1666 Claes Harcx molen
- 25-4-1695 Reijer (Rein) Steerts molen.
- 5-4-1710 Ambacht watermolen.
- 1761 Gerrit Volkers (1/2 jaar maalloon f.35:-:-)
- 3-6-1767 Gerrit Volkers molen.
- 25-12-1785 molen Gerrit Volkers.

In de nacht van 18/19 juli 1867 verbrandde de molen na blikseminslag. De molenaar Martijn Ivangh, zijn vrouw Guurtje Rantjes en drie kinderen Elizabeth (bijna 4), Anna (2) en Jan (1) kwamen om het leven. De molen werd aan de Oosterdijk herbouwd voor f.13.000,--.

Poldermolen D (herbouwde molen)

De molen werd ook genoemd **Oosterdel** of de **molen van Zwaantje**.

Na het verbranden van poldermolen D werd de molen wegens betere windvang herbouwd op de huidige plek aan de Oosterdijk. Deze molen werd in 1868 gebouwd door C. Eecen Pzn.

Poldermolen D is een houten grondzeiler, een achtkante binnenkruier. De Oosterdel maalt nog steeds, op vrijwillige basis. In 1926 is de molen buiten dienst gesteld, hoewel hij tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog nog even in bedrijf geweest.

vermeldingen:

- 1974-1975 Restauratie van de molen.
- 1925 Molenaar is Dirk de Boer, gehuwd met Zwaantje Preusterink (1895-1981).
- 2004 Eigenaar Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier.
- 2010 Molenaar P. Vlug.

De molens C en D op een kaart van voor 1625

poldermolen E

Achtkantige vijzelmolen, bovenkruier met binnenkruierwerk werd ook genoemd **Huberts molen**.

vermeldingen:

Molens E Huberts molen op een kaart van 1745.

- 10-4-1666 Huijbert Jans molen.
- 9-3-1713 Pieter Huijberts molen.
- 1730 Huberts molen.
- 30-3-1746 Huijberts molen.
- 28-5-1748 Hensjes molen.
- 1761 Hendrik Pietersz is molenaar (1/2 jaar loon f.35:--).
- 1774 Pieter Hendriksz is molenaar.
- 1778 Pieter Hendriksz is molenaar.
- 23-2-1811 Molen van Hentjes.
- 1832 Geestmerambacht Molengeers.

Poldermolen F

De molen werd ook genoemd **Rootges molen, Jan Grootsmolen, Smakke Molen** of **Taanse molen**

vermeldingen:

- 27-6-1640 Jan Grootsmolen.
- 27-2-1658 Taanse molen.
- 16-2-1662 Jan Grootsmolen.
- 10-4-1666 Willem Pietersz Colles molen.
- 1730 Rootges Molen.
- 20-3-1741 Willem Smak molenaar.
- 27-5-1751 Smaake molen.
- 1761 Teunis Maakal is molenaar (1/2 jaar loon f.35:--).
- 3-6-1764 Smacke molen.
- 1774 Jacob Reijersz is molenaar.
- 1778 Jacob Raijersz is molenaar.
- 12-12-1808 Jan Rootjes molen.
- 1832 Geestmerambacht.

Rond 1930 werd poldermolen F gesloopt en samen met poldermolen B en poldermolen H werd de molen verkocht aan een sloopbedrijf voor een totaalbedrag van f.1000,--.

Molens F Rootges molen op een kaart van 1655.

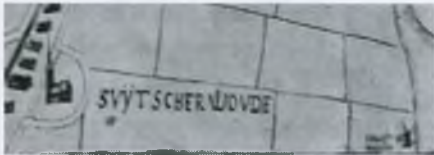
Poldermolen G

Poldermolen G was een watermolen, officieel een wipmolen, maar ook wel een kopmolen of kotmolen genoemd. De molen zou al in de 2e helft van de 16e eeuw gebouwd zijn om de Bergermeer droog te malen. Wanneer hij naar Zuid-Scharwoude verplaatst zou zijn is niet bekend. Later werd deze molen bij de Langebalkbrug ook wel de **kotmolen van Jan Hart** genoemd of **molen Het Hart**.

vermeldingen:

- 10-4-1666 Jan Hendricx staertmolen.
- 24-2-1731 watermoolentje van de Zuijtscharwouder polder.
- 1761 Pieter Gerritsz is molenaar 1/2 jaar maalloon f.35:--.

Molens G op een kaart van 1611.

1774
1778
1832
K. Hart

Suijer
staertmolen.
Pieter Gerritsz Rens is molenaar.
Geestmerambacht

Poldermolen H

Achtkantige binnenkruier, ook wel genoemd de **Verlaetsmolen** of **Sluismolen**.
vermeldingen:

10-4-1666 Verlaets molen.
1761 Jan Zeeman molenaar.
1774 De molen van Jan Seeman.
1778 Jan Strijbis molenaar.
1832 Geestmerambacht.

Molen H op een kaart van ca 1730.

Rond 1930 werd poldermolen H gesloopt omdat in 1873 het stoomgemaal was gebouwd ter bemaling van de polder. Samen met poldermolen F en poldermolen B werd de molen verkocht aan een sloopbedrijf voor een totaalbedrag van f.1000,--.

Poldermolen I

vermeldingen:

20-9-1633 De nieuwe watermolen wordt vermeld bij de opmeting van de Oosterdijk.
1664 Cornelis Pietersz Koningh alias Cornelis van Schaegen verkoopt aan de Molenmeesters van Geestmerambacht *een achterhuise en erf benoorden de waetermoolen belend met Jan Pietersz Kistemaker ten oosten de Heerevaart ten westen en Graese erfgenamen ten noorden.*
10-4-1666 Geesie Buiers molen. *Een seijl, de as vernieuwen, een nieuwe wintpuel, de vloer verrijsen, de zuijtzijt vant huijs verdecken.*
1672 Guurtje Tijs, weduwe van zaliger Jan Pietersz Kistemaker wonende alhier, verkoopt aan de Molenmeesters van Geestmerambacht *een huis en erve staande benoorden de watermolen, welk huisje is afgebroken*, belend met de molen ten zuiden en westen, Sijmen Garbrantsz Schoenmaker ten noorden en de straat ten oosten.
1701 Cornelis Jacobsz Kuijper verkoopt aan Claas Cornelisz Duijn *een huisje en erf staande op het noordeinde alhier bij de watermolen. Belend de watermolen ten z. en de dijksloot tot de overtoom ten n., de Heerestraat en molenaarshuisje ten o.*
1708 Arien Jewits molen.
1761 Adriaan Jewitsz molenaar.
1774 De molen van Aerjen Jewitsz.
1778 Adriaan Jewis.
1832 Geestmerambacht.
v1931 Molenaar Willem Schram.

